

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 230 ansatte (1999) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 5 - 2001

Eidsvoll-anlegget kan gjenskapes slik det var i 1814

Målet for NIKUs Eidsvoll-prosjekt har vært å belyse alle muligheter for å gjenskape anlegget slik det var i 1814. Mulighetene kan realiseres gjennom prosjektet Eidsvoll 2014. Et slikt restaureringsprosjekt vil i tillegg kunne gjøre anlegget til et levende museumsmiljø, ferdigstilt til Grunnlovens 200-årsjubileum i 2014.

Disse tiltakene er vurdert:

- Rekonstruksjon av verkets jernmagasin
- Istandsetting og restaurering av hovedbygningens interiører
- Rekonstruksjon av hovedbygningens sokkeletasje
- Restaurering av hovedbygningen og paviljongenes eksteriør
- Rekonstruksjon av park- og hageanlegg samt kulturlandskap
- Utvikle prosjektet Eidsvoll 2014 som kunnskapsbank

Eidsvollsbygningen med paviljonger.

Foto: OLA STORSLETEN, RIKSANTIKVARENS ARKIV

Et nasjonalmonument

Eidsvollsbygningen er et av landets fremste nasjonalmonument. Etter privat initiativ fra blant andre Henrik Wergeland ble den i 1837 innkjøpt for innsamlede midler som nasjonalt minnesmerke, som monument over de rikspolitiske begivenhetene som fant sted i bygningen våren 1814.

Eidsvollsbygningen var den gang hovedbygning på Eidsvoll jernverk og hjem for Carsten Anker og hans familie. I 1814 var Ankers hjem en av de største og mest moderne privatboliger i landet, med interiører på høyde med det beste som ble skapt i den dansk-norske samtiden. Hjemmet ble oppløst ved auksjon i 1823, som følge av Ankers konkurs. Ved kjøpet i 1837 ble verkseierboligen med paviljonger og park eiermessig skilt fra verket, som hadde dannet anleggets økonomiske grunnlag.

Stortinget aksepterte Eidsvollsbygningen som gave i 1851 og utførte de første vedlikeholds- og istandsettelsesarbeider i årene som fulgte. Disse har vært etterfulgt av to store og mer omfattende restaureringer til henholdsvis

Eidsvoll, 19. mai 1814, malt av Peder Balke i 1830-årene. Balke hadde selv besøkt Eidsvold Værk i 1814, og anlegget stod i stor grad uendret da bildet ble malt. Hovedbygningen flankeres til venstre av nordre paviljong og av søndre paviljong til høyre. Til høyre for søndre paviljong og parallelt med trekronene på den nærmeste av de to alleene ligger jernmagasinet.

Foto: BIRGER LINDSTAD

Grunnlovens 100-årsjubileum i 1914 og til 150-årsjubileet i 1964. Felles for disse arbeidene er at de i all hovedsak har begrenset seg til deler av anlegget. I ettertid viser det seg at de valg som ble foretatt under begge restaureringer bygget på til dels mangelfull kunnskap

om bygningens historie og Ankers interiører. Anleggets historiske kvaliteter ble viet mindre interesse. Dagens anlegg representerer derfor til dels store avvik i forhold til den dokumenterte situasjonen i 1814.

Unik mulighet til å gjenskape

Kunnskapen om Eidsvollsbygningen og anlegget som helhet gir en unik mulighet til å gjenskape en stor del av situasjonen fra 1814. En slik gjenskapning er gjort med Monticello i Virginia, hjemmet til en av Uavhengighetserklæringens viktigste skapere, president Thomas Jefferson.

Slottet Gunnebo ved Göteborg ble omfattende restaurert på 1990-tallet for å gjenskape anlegget slik det var på slutten av 1700-tallet. Resultatet viser hvordan man ved å utvikle et historisk miljø har skapt en levende attraksjon ut av et anlegg med mange paralleller til Carsten Ankers Eidsvoll, der Eidsvollsbygningen i tillegg har en nasjonal symbolverdi.

Tjenerbygningen på Gunnebo, oppført etter originaltegninger.

Betydelige endringer gjennom årene

Østfasaden var opprinnelig en av husets hovedfasader med markering av midtpartiet. I motsetning til de øvrige fasader var vinduene trukket inn i vegglivet. Carsten Anker hadde her tatt seg råd til store moderne vindusruter, og over hagedørene ble midtpartiet fremhevet av baldakinen. Ankers jordiske levninger og gravminne ble flyttet hit i 1903 fra Biri. Gravminnet med stakitt sees her i sin opprinnelige tilstand.

Foto: RIKSANTIKVARENS ARKIV

I 1961 ble østfasaden sterkt ombyggt. De opprinnelige vinduene ble endret, baldakinen fjernet, hagedørene lukket med store blikkeslag og tretrappen fra 1914 erstattet med en massiv trapp i grovhugget granitt. Gjennom dette ble fasadens arkitektoniske kvaliteter sterkt forringet. Samtidig ble Ankers gravmonument forenklet ved at stakittet ble fjernet og støtten montert liggende.

Foto: GEIR THOMAS RISÅSEN, 1992

Restaurering som publikumsattraksjon

Dagens besøkende ved Eidsvollsbygningen har følgende tilbud: spasere i parken, besøke museumsbutikk og en enkel kafé i nordre paviljong, bli omvist inne i Eidsvollsbygningen, høre kveldsforedrag i løpet av året, og delta i f.eks. julearrangementet.

Publikumsrettet

En mulighet med NIKUs utviklingsprosjekt er at selve prosessen frem til ferdig resultat kan inngå som del av det publikumsrettede tilbudet. Med andre ord kan restaureringen og de prosjektene som til enhver tid pågår brukes bevisst som en publikumsattraksjon.

Gjennom å realisere prosjektet Eidsvoll 2014 kan anlegget i fremtiden oppleves på ulike nivåer. Førsteintrykket for den vanlige besøkende vil i så fall være opplevelsen av et relativt helhetlig miljø fra tiden omkring 1814, bestående av hovedbygning, sidepaviljonger, jernmagasin og prydhage med tidsriktig plantemateriale og kulturlandskap. Bare

det å spasere omkring i området vil være en attraksjon. I tillegg kan dette bildet suppleres med liv i form av guider i tidsriktige drakter, frittstående høns eller andre husdyr på beite, og aktivitet i et rekonstruert jernmagasin i form av serveringstilbud og annet, der ikke minst smaksopplevelsene bidrar til å utfylle et tidsbilde. I tillegg kommer opplevelsen i form av selve omvisningen, som i tillegg til å formidle de rikspolitiske begivenhetene som plasserte anlegget i norgeshistorien, kan fremvise det ypperste av samtidens dansk-norske innredningskunst, foruten at selve bygningen med rekonstruert sokkeletasje vil synliggjøre livet og standsforskjellen mellom herskap og tjenere omkring 1814.

Bygningen kan brukes

I tillegg til vanlige omvisninger vil Eidsvollsbygningens selskapsværelser, den rekonstruerte sokkeletasjen og jernmagasinet kunne benyttes mer aktivt til spesielle arrangementer som foredrag,

temadager og temaaftener.

Utover dette vil anlegget kunne benyttes til helt spesielle lukkede arrangementer fra regjeringsmiddag i hovedbygningen til seminarer i jernmagasinet.

Ved hjelp av disse tiltakene kan anlegget i større grad enn i dag fremstå med et bredere tilbud for barn og voksne, og i forhold til ulike interessegrupper.

Som et siste aspekt kommer prosjektets opplæringspotensial gjennom hele prosessen fra planlegging og gjennomføring til ferdig resultat. Opplæringspotensialet ligger på flere nivåer med målgruppe fra skoleungdom og utvikling av håndverkskompetanse til spesialoppgaver innen utdannelsen av (tekniske) konservatorer, for å nevne noe.

Stoffet er hentet fra

NIKU publikasjoner 103

Geir Thomas Risåsen:

«Eidsvoll 2014 - et visjonsprogram.»

Publikasjonen gjennomgår ulike sider ved Eidsvollsbygningen med omgivelser som det er mulig å utvikle i forbindelse med en fremtidig restaurering og revitalisering av eksisterende anlegg. De ulike tiltakene er presentert som separate delprosjekter. Gjennomføringen av prosjektet dekker flere kompetansefelt.

EIDSVOLLSBYGNINGEN ble skapt av Carsten Anker etter tegninger av den danske arkitekten Carl Frederik Stanley (1769-1805). Utgangspunktet for byggesaken på Eidsvold Værk var en toetasjes tømmerbygning, oppført etter en brann julen 1767. Anker utvidet byg-

ningen med fløyer mot tunet omkring år 1800. Den nye verkseierboligen fikk full kjeller, eller sokkeletasje, med kjøkken, tjener- og økonomirom og to beboelsesetasjer for herskapet. Bygningen var på 1800 m² og var en av landets største privatboliger.